

AN ESSENTIAL SYNOPSIS OF A PROMINENT SCHOLARLY LIFE-WORK

Geography, Development, Public Policy: Select Essays of Gopal Krishan.

Edited by Surya Kant and Nina Singh. New Delhi: RK Books, 2015. 395 pp.,
Rs3000, hardback (ISBN: 978-93-82847-57-1).

DR. ZOLTÁN WILHELM MSc, PhD, Habil. Assoc. Prof., Director, Cultural Counsellor,
Hungarian Information and Cultural Centre, New Delhi, India

NÁNDOR ZAGYI MSc, Assistant lecturer, Institute of Geography, University of Pécs

This volume of essays and studies, an outcome of meticulous editorial work, provides a succinct summary of Gopal Krishan's scientific life-work up till now. Although the primary apropos of its publication was obviously a deep bow to one of the most honourable Indian geographers entering his seventy-fifth year, but it was also an exemplary aim to collect together a relatively considerable part of the author's writings, published dispersedly earlier. The professional accomplishment of the volume can be apprehended exactly by the latter circumstance, namely making a conceptual selection of Professor Krishan's extensive oeuvre. The editors have picked up the thirty-two essays or about one-fourth of total one hundred and thirty reserach pieces in such a way that they represent comprehensively the output of the author's last four decades long life-work and the evolvment of his learned experiences.

Prior to the essays included in the volume, the readers get, within the frame of the 'Prologue', a pithy but detailed compendium on the unswervingly rising academic journey of 'GK', as he is popular among his colleagues and students. Along with stages, institutions and figures referring to the advancement on his path of life, accentuation of unobtrusiveness and professionalism, the unique characteristics of Gopal Krishan's personality has not been failed, as well. A brief consisting of personal particulars and enumeration of positions, honours and works serves as a useful supplement to the appraisalment conceived in the spirit of fellowship.

The essays themselves selected from a fairly wide range of journals, annals and edited books have been arranged in five thematic groups in accordance with the author's fundamental scopes of activities. The first ones, in Part I, entitled '*Geography: Issues and Challenges*' deal with a broad scale of theoretical and methodological questions of science, as from the tasks and missions being

ahead of Indian human geography until systematizing and defining of indicators used for description of demographic variables. Then, in the Part II, *'Development: Salient Parameters'*, one gets an overall picture of the general and geographical aspects of development laying particular stress on its agricultural concerns. An essay on trends in regional inequalities in India and a remarkable case study on the 'Sukhomajri Project', the success of a social co-operation initiative to mitigate spatial disparities complete this part. The editors devoted the Part III, *'Development: Population Aspects'*, to the relationship between demographic issues and societal evolution in India enlightening this matter by means of regional studies focusing on minorities, diasporas, internal migration, urban-rural diversity etc. The role of the Sikhs in this connection has a great importance, reflected in the appearance of the work on their spread from the closing years of the 19th century till now in and out of India, as well as the essay on the demography of Punjab, covering one hundred years long period between its annexation and the Partition of India. The treatises in Part IV, *'Development: Urbanisation Dynamics'* analyse one of the most evident regard of social development process, that is the features of Indian urbanisation, through such subjects like political economy, pace of growth, urban-rural relations among other things which have also been amplified by the case studies on typicalness of urbanisation in regions bordering Pakistan. Finally, in the last section entitled *'Administration and Public Policy'* we can obtain a taste of Professor Krishan's papers come to life in the field of administrative geography from area reforms via Delhi NCR's metropolitan growth management until the futuristic perspectives of Chandigarh, perhaps the most peculiar element of the Indian settlement network.

It can be stated with confidence that this new volume has managed to fulfil its mission. The editors have succeeded in full realization of their original dream of creating an all-embracing collection of the author's life-work. For all this, it is definitely recommendable for each and every researcher and student, having any research interest in the above mentioned specialities or simply just for those who respect GK's person and scientific achievements.

Nemes Viktória

A nemi arányok eltolódásának vizsgálata Indiában

ABSZTRAKT

Az Ázsia több országában érvényesülő fiúpreferencia és az ebből adódó kiegyensúlyozatlan nemi arányok által sújtott népesség méretét tekintve India a leginkább érintett országok közé tartozik (Kína mellett). A demográfiai összetétel anomáliájára – jelentős hiány a női népességben – több mint 20 évvel ezelőtt hívták fel a közvélemény figyelmét. Indiában a legutóbbi népszámlálási adatok alapján a feminitási index több állam számos körzetében nem csak az indiai átlag (940), de világátlag (952) alatti értékeket mutat. E jelenség az érintett népesség nagyságát és az okok-következmények komplexitását tekintve sem elhanyagolható, főként egy olyan nagy népességű és gazdasági potenciáljában egyre erősödő országban, mint India. A szerző tanulmányában az indiai népesség nemi arányának tér- és időbeli alakulását, továbbá a fiúpreferencia háttérében álló szocio-kulturális és gazdasági okokat, illetve annak következményeit igyekszik röviden bemutatni.

ABSTRACT

Many countries in Asia are characterized by a strong son preference and a resulting unbalance in the sex ratio of the population. If considering the population number of these countries, India – after China – belongs to the most affected ones. The anomaly in the demographic structure – significant deficit in the female population – was brought to public attention more than 20 years ago. According to the data of the last census (2011) the female sex ratio in several districts of India is not only under world average (952), but also under the Indian average (940). This phenomenon should not be neglected considering the volume size of population affected and the complexity of causes and consequences in such a populated and economically stronger and stronger country like India. The author of this study tries to describe the spatial and temporal changes in the sex ratio of the Indian population, the socio-cultural and economic background as well as the consequences of the country's strong son preference.

Kulcsszavak: India, nemi arány eltolódás, fiúpreferencia, társadalmi feszültségek

Keywords: India, sex ratio differences, son/male preference, social tension

BEVEZETÉS

Egy megfelelő népességszámmal rendelkező ország esetében, ahol nincs jelentős migráció, nincsenek háborúk, belső konfliktusok a férfi-nő arányt az elsődleges nemi arányok és a közösség korösszetétele határozza meg. Normális körülmények között a születéskori nemi összetételt tekintve több a fiú, mint a lány, sőt a fogantatáskori részarányuk még magasabb (CLARKE, J. I. 2003). Ennek oka a fiúk minden, így az intrauterin életkorban is magasabb (az elvetélt magzatok között általában több a hímnemű, mint a nőnemű) halálzási rátájában keresendő. Ezen okból kifolyólag a fiúk kezdeti létszámelőnye fokozatosan kiegyenlítődik, sőt az idősebb, propagatív életkorban a nők kerülnek többségbe. Tehát e tényezők figyelembe vételével elmondható, hogy a két nem létszámarányának kiegyenlítődéséhez, elengedhetetlen az elsődleges, illetve ebből következően a másodlagos nemi arányokban megmutatkozó fiú többlet. A Föld egészének népességét tekintve elmondhatjuk, hogy annak nemek szerinti megoszlása kiegyensúlyozott, ám regionálisan és lokálisan olyan markáns különbségek is előfordulhatnak, amelyek a reprodukciót is veszélyeztethetik (TÓTH J. 2002). Földünk legnagyobb kontinensének, Ázsiának több országában (Azerbajdzsán: 877, Grúzia: 901, Örményország: 893, Kína: 885, India: 893 és Vietnam: 893) is jelentős mértékű, az elfogadható értéket jóval meghaladó – a feminitási index sokszor a 900-t sem éri el – a másodlagos nemi összetételben mutatkozó, jelentős nagyságú népességet érintő aránytalanságokat figyelhetünk meg (WILHELM Z. – ZAGYI N. 2012). Ezeket az országokat patriarchális társadalmi berendezkedés, erős fiúpreferencia és a férfiak magasabb státusza jellemzi (VISARIA, L. 2005). Az Ázsia országaiban érvényesülő fiúpreferencia és az ebből adódó kiegyensúlyozatlan nemi arányok által sújtott népesség méretét tekintve India a leginkább érintett országok közé tartozik (Kína mellett). A népesség összetételének normálistól való nagyarányú eltérése súlyos gazdasági és szociális problémákat okozhat, mint pl. a már említett erőszakos cselekedetek számának növekedése, csecsemő- és gyermekgyilkosságok, szelektív abortusz, feleségvásárlás, melyek nem elhanyagolhatóak, főleg egy olyan hatalmas és gazdasági potenciáljában egyre inkább erősödő, népességszámát tekintve a Föld második legnagyobb országának számító államban, mint India. Mindezeket figyelembe véve a szerző célja, hogy bemutassa a már említett fiúpreferencia okait és következményeit, valamint az indiai népesség nemi arányában megmutatkozó nagyarányú tér- és időbeni eltolódás alakulását.

MÓDSZEREK

A munkám során forráselemzést, szakirodalmi feldolgozást, valamint statisztikai adatok elemzését végeztem. A Census of India¹ hivatalos honlapjáról körzeti szinten elérhetőek a vallási, népesedési adatok, míg a National Crime Reports Bureau (NCRB)² honlapjáról táblázatos formában, szintén körzeti szinten letölthetőek a 2001-2012 közötti időszakra vonatkozó, a gyermekek és nők ellen elkövetett bűncselekmények adatai. Az információkat az ArcGIS térinformatikai szoftver segítségével tettem átláthatóvá, kezelhetővé és dolgoztam fel, valamint ennek használatával generált térképeken mutattam be. A bűncselekmények feldolgozása során ahhoz, hogy az egyes körzetekben elkövetett bűncselekményeket India körzeteit bemutató poligon térképhez rendelhessem, szükség volt a körze-

¹ <http://www.censusindia.gov.in/default.aspx>

² <http://ncrb.gov.in/>

tek felülvizsgálatára és az adatok rendezésére. A munkát megnehezítette, hogy 2001 és 2011 között nagymértékben változott a körzetek száma (2001-ben 593, 2011-ben 640 körzet volt Indiában), az újonnan lehatárolt körzetekhez egy frissített poligontérképre volt szükség, mely a GADM globális adminisztratív határok (GADM – Global Administrative Boundaries)³ adatbázisából lett átvéve. A megszerzett adatok, információk alapján grafikonokat, táblázatokat, ábrákat szerkesztettem, illetve térképeket hoztam létre.

EREDMÉNYEK

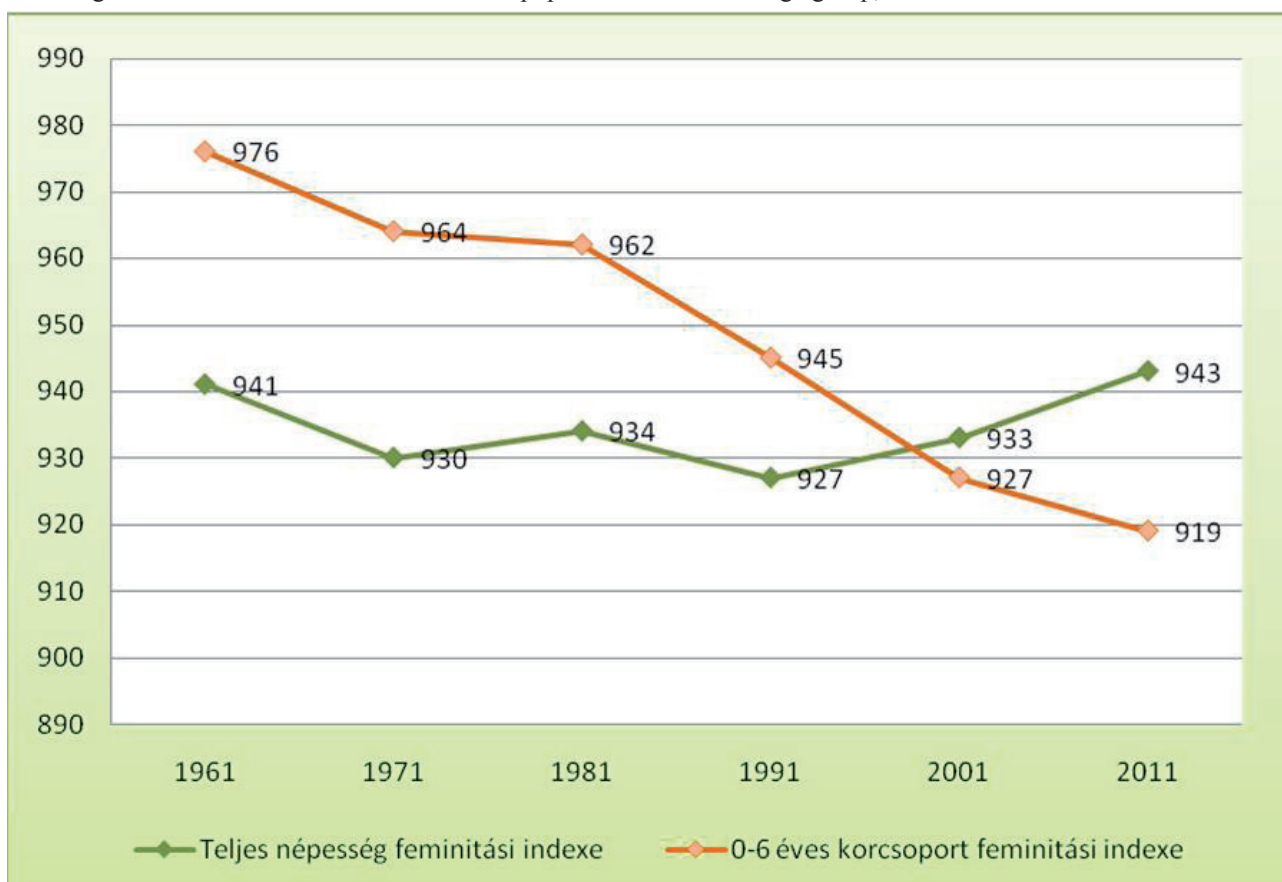
A nemi arányok tér- és időbeli alakulása Indiában

A természetes nemi arányoktól eltérően Indiában a fiúk/férfiak javára billen a mérleg, annak ellenére, hogy köztudottan a nők biológiailag ellenállóbbak. Kína után India a második olyan állam, ahol nem csak a gyermekkori leánynépesség számában mutatkozik hiány a fiúk számához képest, de a felnőtt korosztály nemek közötti megoszlásában is jelentős eltérést tapasztalhatunk. Mindezt annak ellenére, hogy a feminitási index, amely 1991-ben érte el mélypontját, növekedésnek indult. Ez a növekedés leginkább az indiai nők születéskor várható élettartamának kitolódásából adódik. A 0–6 év közötti korosztály feminitási arányszámai már az 1960-as évektől folyamatosan csökkennek. Ez az időpont egybeesik azon diagnosztikai eljárások elterjedésével Indiában, melyek lehetővé tették a magzat nemének megállapítását. Az 1980-as évektől pedig, amikor újabb, még pontosabb nem meghatározást lehetővé tevő eljárások váltak elérhetővé, az addiginál is nagyobb mértékű csökkenés következett be (WILHELM Z. – ZAGYI N. 2012). “A női népesség hiánya Indiában a teljes lakosságra vonatkoztatott 1000-es feminitási indexhez – tehát a nők 50%-os létszámarányához – viszonyítva az utóbbi fél évszázadban a nemi arányok adott értékétől függően 3,1 és 3,8% között változott, a 2011. évi census során rögzített népességszámot (1210,2 millió fő) alapul véve a veszteség abszolút értékben 18,7 millió főt tesz ki (3,1%)”⁴. Ami a 0-6 éves korcsoport nemi arányait illeti, a fiúk és a leányok száma közötti eltérés dekádonként 0,9%-al csökkent a 1962-es átlagos feminitási bázisértékhez képest, melyet 1981-ben regisztráltak. Ez 2011-re elérte a 2,7%-ot, ami azt jelenti, hogy az említett korcsoportban a hiányzó leánynépesség megközelíti a 2,1 milliót (WILHELM Z.-ZAGYI N. 2012). Az indiai teljes népesség és a 0-6 éves korcsoport nemi arányát jellemző változásokat az alábbi grafikon mutatja be (*1. ábra*):

³ <http://www.gadm.org/country>

⁴ WILHELM Z. – ZAGYI N. 2012: Mít ér a lány, ha Indiai? Nemi arányok alakulásának vizsgálata Indiában. In: Nyári D. szerk.: Kockázat, konfliktus, kihívás. A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete, SZTE, Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, p. 1039

1. ábra: A teljes népesség és a 0-6 éves korcsoport feminitási indexének változása Indiában 1961 és 2011 között
 Figure 1: The female sex ratio of the total population and the 0-6 age group, between 1961 and 2011 in India

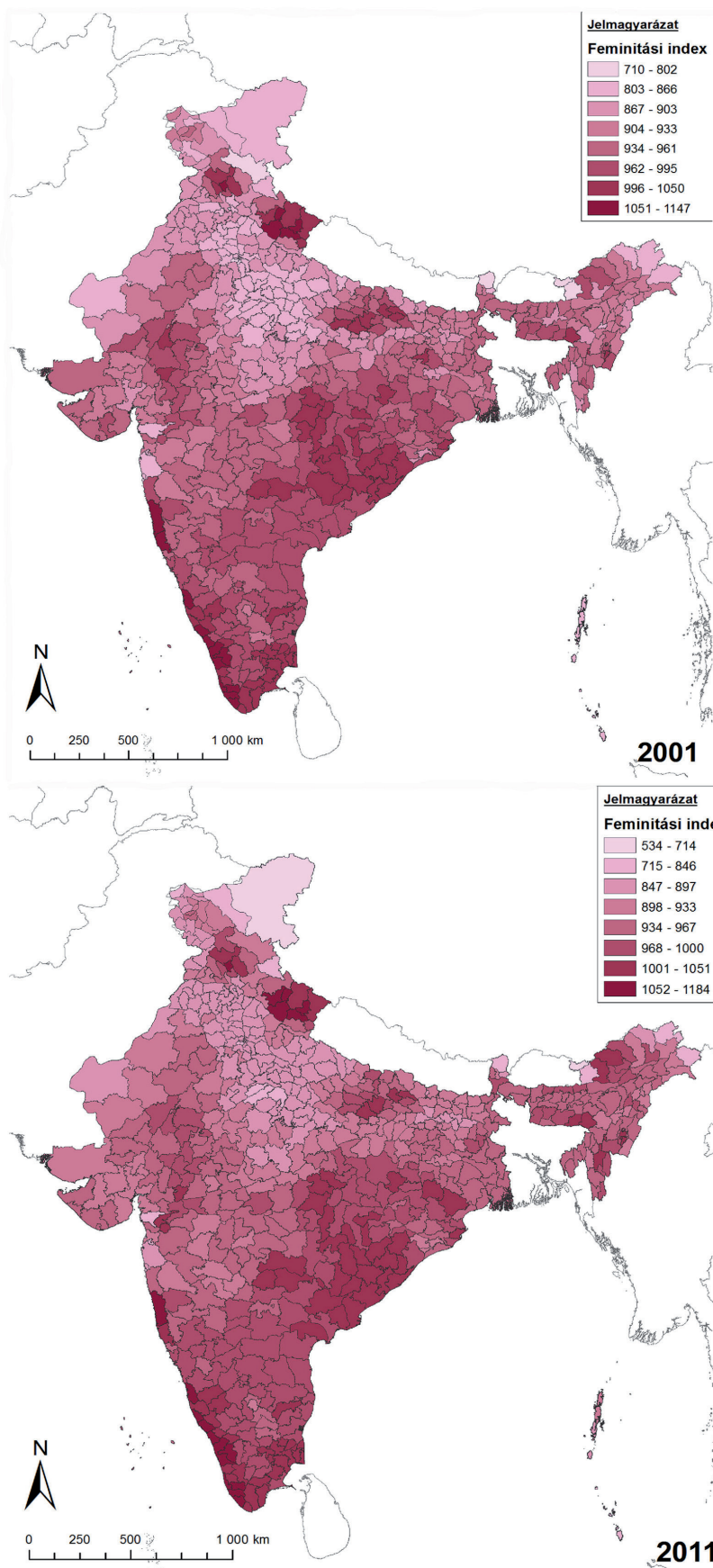

Forrás: WILHELM Z. et al. 2014 alapján szerk. NEMES V. 2015
 Source: Edited by NEMES V. 2015 on the basis of WILHELM Z. et al. 2014

A grafikon jól szemlélteti, hogy míg a felnőtt korosztály feminitási indexe az 1991-es mélypont után lassúbb ütemben ugyan, de növekedésnek indult – mely az indiai nők születéskor várható élettartamának kitolódásából adódik – addig a gyermekkori leánynépesség feminitási indexének csökkenése igen jelentős és folyamatos. A feminitási index alakulásában azonban nem csak időbeni, de térbeni változások, eltérések is megfigyelhetők. A nők számában mutatkozó hiány legmarkánsabban India északi, nyugati (történelmileg militáns, maszkulin) államaiban, azaz Punjab, Haryana államokban, valamint Rajasthan, Gujarat és Maharastra területén jelentkezett/jelentkezik. A 2001-es népszámlálás ugyan emelkedést mutatott a teljes népesség feminitási arányában – az 1991-es 927 helyett 933 –, de 17 államban/szövetségi területen még így is a 2001-es országos átlag alatt maradt a feminitási index értéke (CENSUS OF INDIA, 2001). A 2001-es népszámlálás óta eltelt idő alatt Jammu és Kashmir, Himachal Pradesh, Uttarakhand, Madhya Pradesh, Andra Pradesh, Tamil Nadu, Orissa, Arunachal Pradesh egyes községeiben, valamint Daman és Diu, Delhi és Chandigarh területén is jelentős csökkenést tapasztalhatunk, mely jól látható a 2001-es és 2011-es census adatai alapján készült térképeken is (2. ábra).

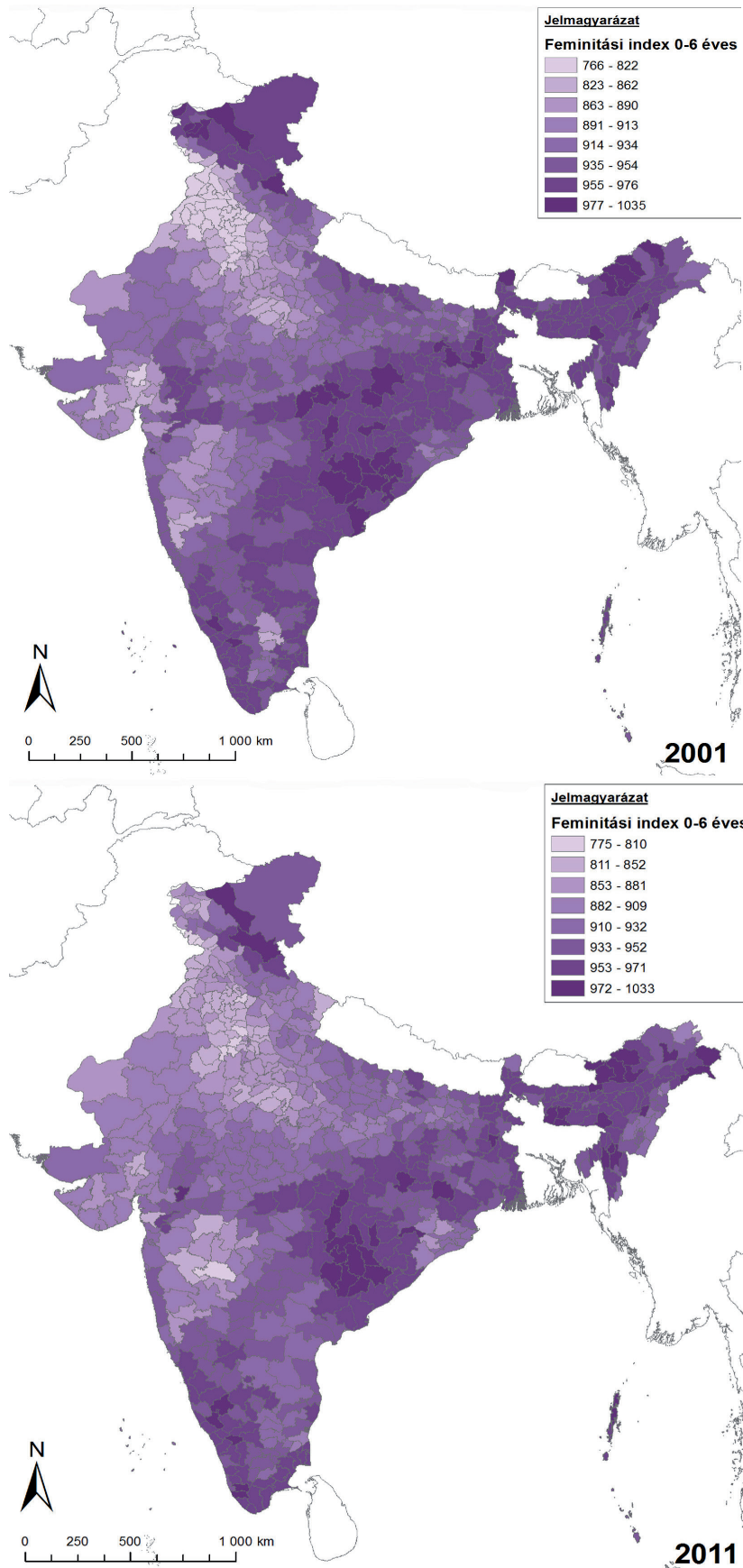
Hasonló tendenciával találkozhatunk a 0-6 éves korosztály esetében is, ahol a DK-i, K-i államok községein, valamint Jammu és Kashmir K-i, Himachal Pradesh ÉK-i községein kívül torzult nemi arány értékekkel találkozhatunk (3. ábra).

2. ábra: Feminitási index India körzeteiben 2001-ben és 2011-ben
 Figure 2: Female sex ratio in the districts of India in 2001 and 2011

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2001, 2011 adatai alapján szerk. NEMES V.-JÓZSA E. 2015
 Source: Edited by NEMES V.-JÓZSA E. 2015 on the bases of the CENSUS OF INDIA 2001, 2011

3. ábra: 0-6 éves korosztály feminitási indexe India körzeteiben 2001-ben és 2011-ben
 Figure 3: Female sex ratio of the 0-6 age group in the districts of India in 2001 and 2011

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2001, 2011 adatai alapján szerk. NEMES V.-JÓZSA E. 2015
 Source: Edited by NEMES V.-JÓZSA E. 2015 on the bases of the CENSUS OF INDIA 2001, 2011

A városi és vidéki népesség nemek közötti megoszlásában is találhatunk eltéréseket, mégpedig az utóbbiak javára. A városi népesség feminitási arányszáma átlagosan 929 körül alakul, míg vidéki népesség esetén 949 ez az érték. Ennek valószínűleg a férfiak munkahely reményében történő városokba migrálása lehet az oka. Még látványosabb a gyermekek (0-6 évesek) nemi arányában megmutatózó – 31 államot és szövetségi területet érintő meredek csökkenés –, mely legélesebben Punjab, Haryana, Himachal Pradesh, Gujarat és Delhi területeken mutatkozik meg. Mindösszesen 5 közigazgatási egység – Dadra és Nagar Haveli (1003), Lakshwadeep (999), Chhattisgarh (982), Meghalaya (973) és Jharkhand (973) – esetében mondható el, hogy a feminitási index meghaladja az országos átlagot. Ezen korosztály esetében is megállapítható, hogy a rurális térségek esetében sokkal jobb a feminitási index, mint a városi népesség esetében – előbbi területeken az arányszám átlagosan 923, míg az utóbbiak esetében mindössze 905 – ám megjegyzendő, hogy az előbbieket 2001-hez képest nagyobb mértékű csökkenést tapasztalhatunk (*1. táblázat*) (CENSUS OF INDIA, 2011).

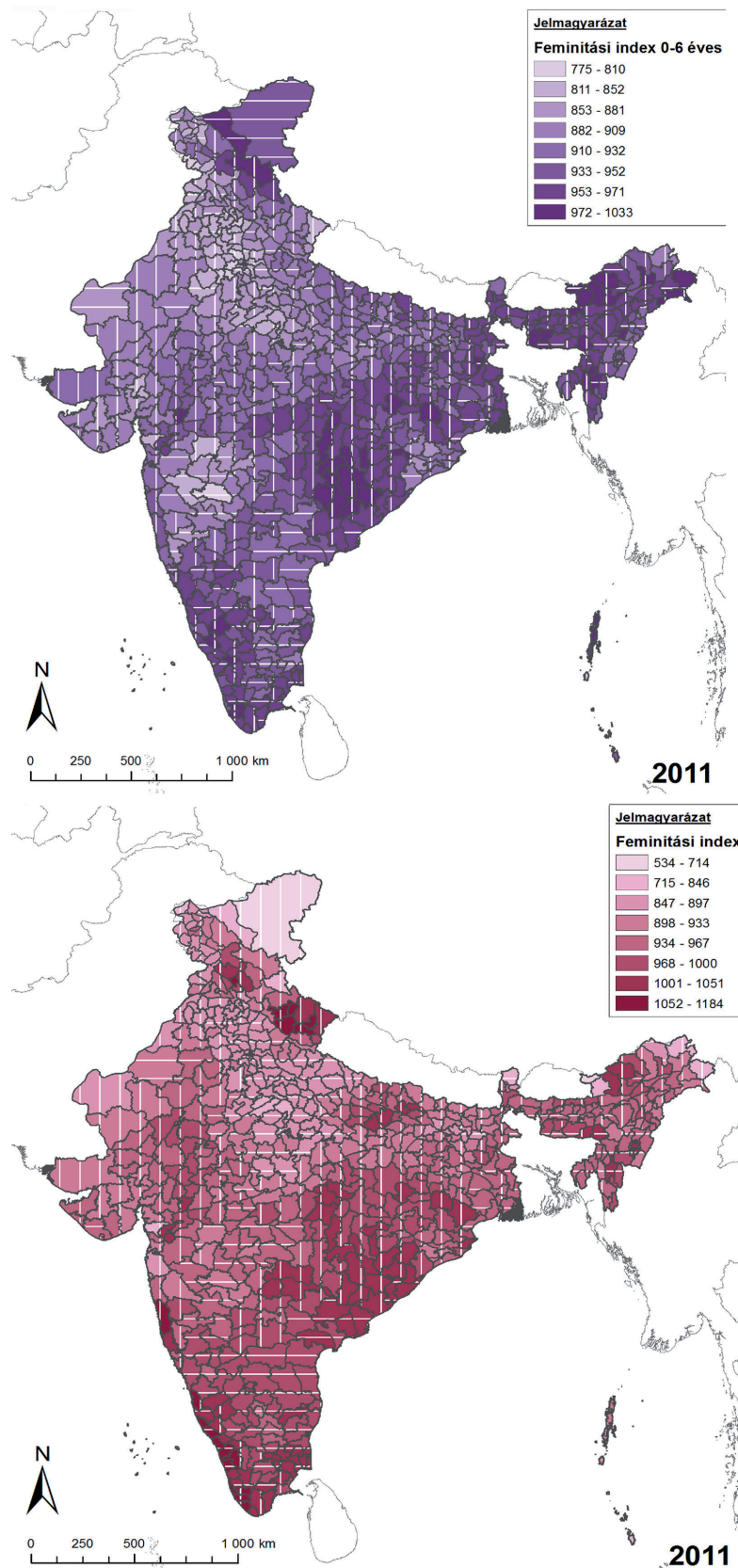
1. táblázat: Az átlagos feminitási index értékei 2001-ben és 2011-ben
Table 1: The average female sex ratio in 2001 and 2011

	Teljes népesség feminitási indexe		A 0-6 éves korcsoport feminitási indexe	
	2001	2011	2001	2011
India (teljes)	933	943	927	919
Rurális	946	949	934	923
Urbánus	900	929	906	905

Forrás: CENSUS OF INDIA 2001, 2011 adatai alapján szerk. NEMES V. 2015
Source: Edited by NEMES V. 2015 on the basis of the CENSUS OF INDIA 2001, 2011

Ezek területi eloszlását szemlélteti a *4. ábra*, melyen a függőleges vonalak jelölik azokat a területeket, ahol a rurális népesség feminitási indexe magasabb értékeket mutat, míg vízszintes vonalakkal látszódnak azok a területek, ahol az urbánus népesség nemi arányai kedvezőbbek. Ezek alapján világosan látszik a rurális területek túlsúlya mindkét csoport esetében.

4. ábra: A 0-6 éves korosztály feminitási indexének urbánus és rurális megoszlása 2011-ben (felső ábra) és a feminitási index urbánus és rurális megoszlása 2011-ben (alsó ábra)
 Figure 4: The rural and urban distribution of female sex ratio of the 0-6 age group in 2011 (figure above) and the rural and urban distribution of female sex ratio in 2011 (figure below)

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2011 adatai alapján szerk. NEMES V.-JÓZSA E. 2015
 Source: Edited by NEMES V.-JÓZSA E. 2015 on the bases of the CENSUS OF INDIA 2011

Ha megnézzük az egyes nemi arány kategóriákba sorolt körzetek számát (2. táblázat), láthatjuk, hogy a teljes népességet tekintve – az enyhe növekvő tendencia ellenére is – 2001-ben 357, azaz az összes körzet 60%-a, míg a 0-6 éves korcsoport esetében 335, tehát az összes körzet 56%-a tartozott a 952-es világtálag alatti kategóriába. 2011-re a teljes népesség esetében e körzetek száma 325-re csökkent, azaz az összes körzet 51%-át teszik ki, míg a 0-6 éves korosztály esetében igen jelentős növekedést tapasztalhatunk. Ebbe a kategóriába 434 körzet került a világtálag alá, tehát a körzetek 68%-a.

2. táblázat: Különböző nemi arány kategóriákba sorolt körzetek száma 2001-ben és 2011-ben
Table 2: Number of districts with different female sex ratio categories in 2001 and 2011

Nemi arány (nő/1000 fű)	Körzetek száma			
	Teljes népesség		0-6 évesek	
	2001	2011	2001	2011
Kevesebb, mint 800	9	7	14	6
800-849	39	13	35	40
850-899	116	118	69	129
900-949	193	187	217	259
950-999	162	218	250	203
>1000	74	97	8	3

Forrás: CENSUS OF INDIA 2001, 2011 adatai alapján szerk. NEMES V. 2015
Source: Edited by NEMES V. 2015 on the basis of the CENSUS OF INDIA 2001, 2011

A nemi arány eltolódásának oka: a fiúpreferencia és annak gyökerei

A férfitolobbial kialakulásának oka a legtöbb ázsiai országra jellemző erős fiúpreferencia, melynek gazdasági és szocio-kulturális gyökerei egyaránt vannak. A fiúpreferencia legalapvetőbb oka az India egyes területein élő közösségek patriarchális társadalmi berendezkedése, melynek két aspektusát lehet kiemelni, mint a leányszületésekkel szembeni negatív attitűd kialakulásának és fennmaradásának táplálóját. Az egyik a patrilinearitás, mely a családi vagyon, a termelési eszközök férfira való továbbörökítését jelenti, a másik pedig a patrilokalitás, mely pedig a férfiak szülői házhoz kötöttségét jelenti. A nők a patrilineáris öröklési hagyomány okozta egzisztenciális háttérbe szorítottságuk miatt csak házasság révén tudják biztosítani saját fennmaradásukat. A patrilokális berendezkedés miatt pedig a házasságot követően el kell hagyniuk addigi otthonukat és életüket a férj családjához tartozóként kell leélniük. Míg ez a patriarchális társadalmi berendezkedés a fiús családoknak anyagi előnyt jelent, addig a lányos családokat hátrányosan érinti, hiszen a leánygyermek felnevelésébe fektetett szellemi és materiális javak, mondhatni, elvesznek (WILHELM Z. – ZAGYI N. 2012). Az előbbiekből adódóan, illetve átfogó nyugdíjrendszer hiányában, a szülők csak a családi házban maradó fiúra számíthatnak időskorukban, a férjhez adott lányokra azonban nem. A férj családja viszont a feleség révén új munkaerőhöz jut, ráadásul a legtöbb esetben a hozomány által a családi „kincstár” is gyarapszik. Ezt a helyzetet jól példázza az a sokat emlegetett indiai mondás, mely szerint: felnevelni egy leányt olyan, mint a szomszéd kertjét öntözni (WILHELM Z. 2010). Ám a szülők számára nem is feltétlenül a gyermek felnevelése, hanem a kiházásítással járó hozomány – mely a fiúpreferencia egyfajta kulturális és gazdasági motivációja lehet – és az esküvő költségeinek megfizetése jelenti a legnagyobb nehézséget. A hozomány megfizetését ugyan egy 1961-ben kiadott törvény tiltja (The

Dowry Prohibition Act, 1961 Act No. 28 of 1961)⁵, ám a mélyen gyökerező hagyományokkal szemben szinte semmit sem ér. A szertartás költségei elérhetik a 12 000 USD-t (821 705 INR azaz 3 347 719 HUF)⁶ is, főként a nagyobb városokban, mint Mumbai vagy Delhi (WILHELM Z. 2010). Így azon családok, akik több leányt nevelnek, könnyen adósságba verhetik magukat, s mivel az indiai családoknak általában szerény anyagi lehetőségei vannak, tehát kénytelenek hitel felvételéhez folyamodni (WILHELM Z. 2010). A társadalmi és gazdasági motivációk mellett érdemes említést tenni a jelenség demográfiai aspektusairól is, mely esetben a társadalmak természetes, vagy bizonyos esetekben állami beavatkozással befolyásolt népességcsökkenésének és a feminitási arány romlásának összefüggésére érdemes odafigyelni. India népességnövekedése rendkívül jelentős, melynek megfékezésére, lassítására az indiai kormány több népesedéspolitikai intézkedést is végrehajtott az évek során, arra ösztönözve a családokat, hogy kevesebb gyermeket vállaljanak. Ezen intézkedések hatására, illetve a természetes módon is csökkenő népszaporulat következtében a családoknak mindinkább érdekévé válik, hogy a kevesebb gyermek közül legalább az egyik, vagy az egyetlen egy fiú legyen. Mivel az egyre kevesebb gyermek esetében jelentősen csökken annak esélye, hogy a kevesebb utód egyike vagy az egyetlen egy fiú lesz (3. táblázat), ezért nagymértékben csökkenni fog a leányszületési tolerancia (WILHELM Z.-ZAGYI N. 2012).

3. táblázat: A gyermekszám, fiú születések és leánytolerancia matematikai összefüggései

Figure 3: The mathematical correlation between the number of children, the birth of male offspring and the tolerance for girls

	Átlagos gyermekszám					
	1	2	3	4	5	6
Nincs fiú utód (%)	49	24	12	6	3	1
Leányszületési tolerancia (%)	0	50	67	75	80	83

Forrás: GUILMOTO, C. Z. 2007 alapján szerk. NEMES V.

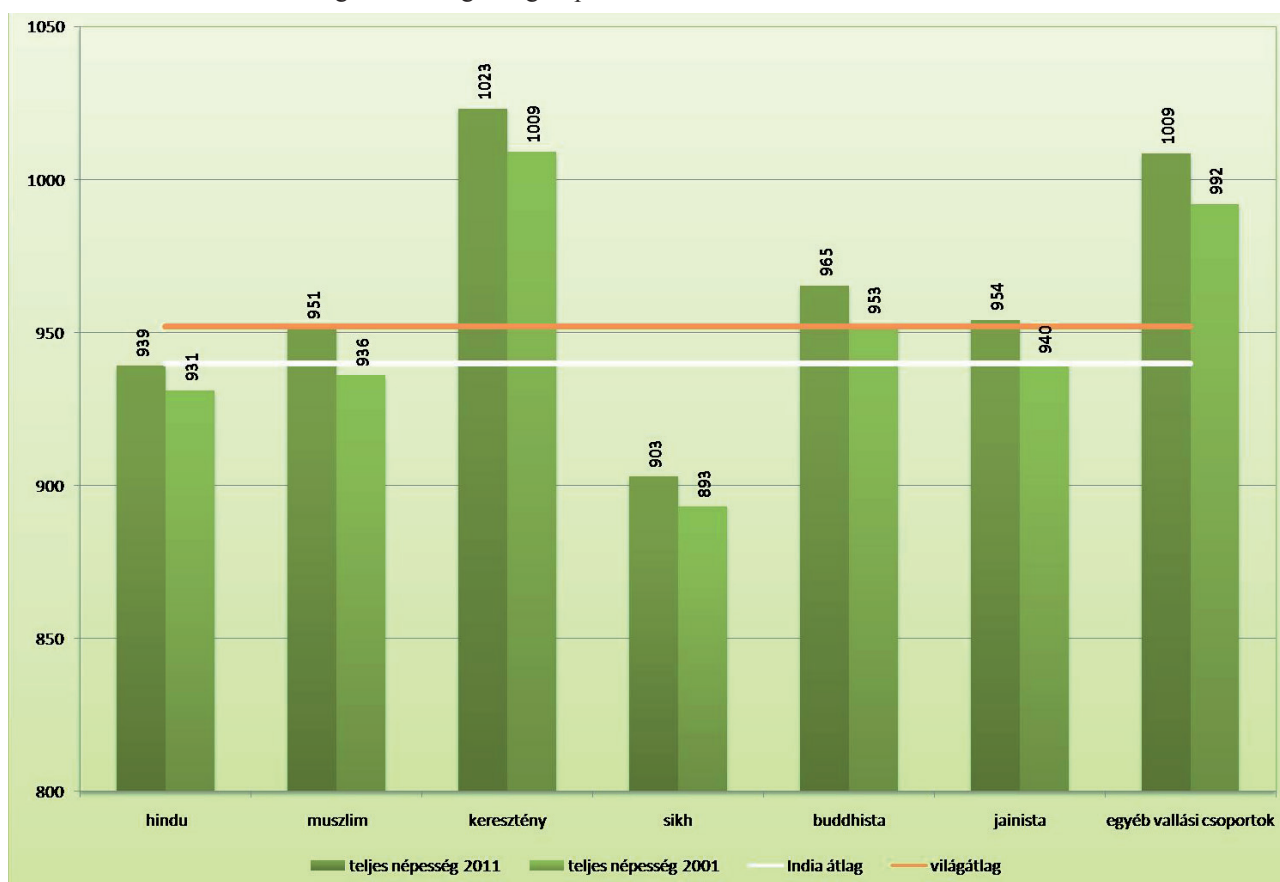
Source: Edited by NEMES V. on the basis of GUILMOTO, C. Z. 2007

További szerepe lehet a fiúk előnyben részesítésének a különböző foglalkozási hagyományoknak, mint a technikai-műszaki munkák vagy a katonai szolgálat. A jobbra India északi, nyugati területein élő egykori militáns közösségek, szikhek és rajputok körében erős fiútöbbslet mutatkozik, hiszen egy gyenge, védtelen leány nem számított túl nagy értéknek szemben az erős fiúval (WILHELM Z.-ZAGYI N. 2012). A vallási közösségek nemi arányaiban is érzékelhető különbségek vannak (GUILMOTO, C. Z. 2007). A feminitási index a keresztények körében 2001-ben 1009, 2011-ben 1023 volt, tehát jóval meghaladja az országos átlagot (936 2001-ben és 940 2011-ben). Míg a nemi arány értéke a már említett, katonai szolgálatokról is híres szikhek körében a legalacsonyabb, 893 2001-ben és 903 2011-ben. A legtöbb hívőt magáénak valló, az indiai népesség 80%-át kitevő hinduk feminitási arányszámai is az átlag alatt maradnak (CENSUS OF INDIA, 2011). A muszlimok esetében, ahol a sztereotípiák miatt alacsonyabb értékeket várnánk az érték éppen az indiai átlag volt 2001-ben, azaz 936, míg 2011-re tovább növekedett (951) (5. ábra).

⁵ <http://ncw.nic.in/acts/THEDOWRYPROHIBITIONACT1961.pdf>

⁶ 2016.02.16.-i árfolyam alapján, <http://www.xe.com/currencyconverter/>

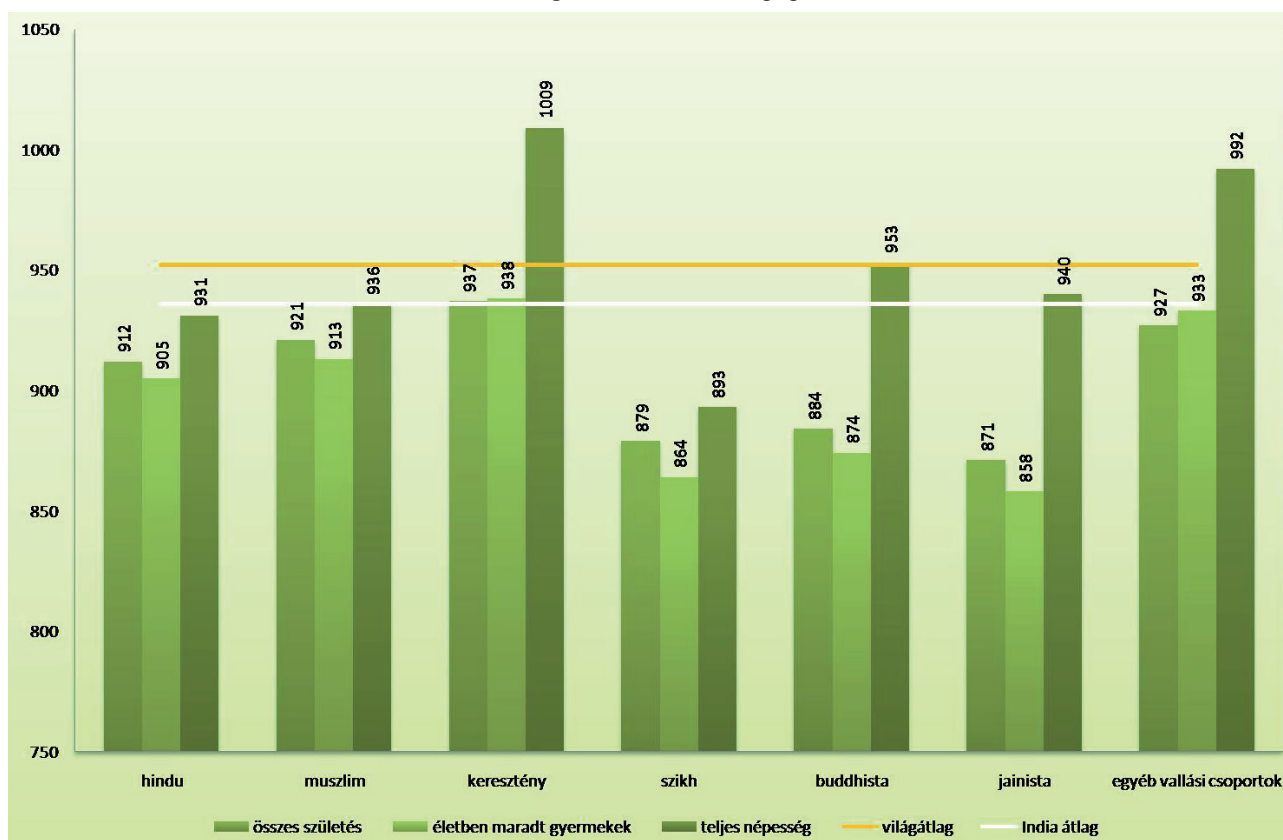
5. ábra: India vallási csoportjai és nemi arányaik 2001-ben és 2011-ben
Figure 5: Religious groups and their sex ratio in 2001 and 2011

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2001, 2011 adatai alapján szerk. NEMES V. 2016
Source: Edited by NEMES V. 2016 on the basis of the CENSUS OF INDIA 2001, 2011

Megvizsgáltam vallási csoportokra bontva az összes megszületett csecsemő és az életben maradt gyermekek feminitási indexét is 2001-re vonatkoztatva (mivel ezen adatok a 2011-es népszámlálásra vonatkozóan még nem elérhetőek). Ennek alapján következtethetünk arra, hogy van-e valamilyen szintű kiegyenlítődés a születéskori, normálisnak tekintett fiúszületési többletet követően. Az értékekből megállapítható, hogy csak a keresztények és az egyéb vallási csoportok esetében nőtt a feminitási index az összes megszületett és az életben maradt gyermekek estében, míg a többi vallási csoportnál az értékek csökkentek. A teljes népességre vonatkozóan is a keresztény, illetve az egyéb vallási csoportok, továbbá a buddhisták esetében haladja meg a feminitás a világátlagot (952), tehát ezen vallási csoportok esetében a nemi arányok születést követő alakulása normálisnak mondható (6. ábra).

6. ábra: India vallási csoportjai és nemi arányaik 2001-ben, az összes megszületett gyermek, az életben maradt gyermekek és a teljes népesség tekintetében
 Figure 6. Religious groups and their sex ratio in 2001 regarding the ever born children, the surviving children and total population

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2001 adatai alapján szerk. NEMES V. 2015
 Source: Edited by NEMES V. 2015 on the basis of the CENSUS OF INDIA 2001

A vallás és a társadalom viszonya ugyanis nem elhanyagolható, hiszen a múltban és a jelenben is volt/van rá példa, hogy a vallás nemzeti, vagy akár nemzetközi méretű társadalmi és politikai tényezővé vált/válhatott. India ősi, védikus vallása idővel egyre inkább patriarchálissá vált, a védikus életrenddel kapcsolatos előírások legnagyobb része kizárólag férfiakkal foglalkozott, aminek következtében a későbbi hinduizmusban a nők sok tekintetben, pl. egyes szertartások elvégzése, háttérbe szorultak. A legidősebb fiúgyermek például számos vallási szertartásban fontos szerepet játszik, ugyanis ő az, aki az apa halálakor a megfelelő szertartást/szertartásokat elvégzi és a halotti máglyát meggyújtja, ezáltal biztosítva a halott túlvilági létét, ellenkező esetben ugyanis az illető örökre nyughatatlan szellem (préta) marad. A hinduizmus máig fennmaradt legkorábbi formáját a négy Veda (Számavéda, Jadzsurvéda, Rigvéda, Atharvavéda (AV)⁷) tartalmazza. A hinduizmus eme kanonizált szent iratainak tartott Védák olvasását az idők folyamán megtiltották az alsóbb kasztribeliknek és az összes nőnek (BROCKINGTON, J. L. 2007). Így a saját maguk érdekeit szem előtt tartva manipulálhatták a felsőbb kasztribéli férfiak az ősi vallás nevében a társadalmi folyamatokat, hozhatk különböző intézkedéseket, törvényeket. A Védákon túl nagy hatást gyakoroltak a társadalomra a különböző törvénykönyvek (Dharma-sastras). Leghíresebb közülük Manu törvénykönyve (MT)⁸,

⁷ <http://www.sacred-texts.com/hin/av/index.htm>

⁸ <http://www.sacred-texts.com/hin/manu.htm>

továbbá Vishnu törvénykönyve (VT)⁹ és a Nárada törvénykönyv (NT)¹⁰. Utóbbi kettő alapjául Manu törvénykönyve szolgált (SAILENDRA, N. S. 1988). Ezekben a szent iratokban számos olyan törvényt, illetve rendelkezést találunk, melyek a nők hátrányos társadalmi megkülönböztetésének, háttérbe szorítottságának, valamint a fiúgyermek iránti erős váagnak az alapját képezhetik. Az Atharvavéda több olyan imát/igét is tartalmaz, melyben azért imádkoznak, hogy fiú utód szülessen (AV III./23., VI./11.), sőt még azon részekben is megjelenik a fiú iránti vágy, melyekben az adott imák/igék címe alapján egyszerűen csak gyermekáldásért (AV VI./81.) vagy a megfogásért imádkoznak (AV V./25.). Az Atharvavéda II. fejezetének 28. versében pedig hosszú életet kérnek a fiúgyermeknek, ellenben hasonló a lányokat érintő kérésekkel, imádságokkal nem találkozhatunk. Manu törvénykönyvében több, a nők jogait, feladatát és élethivatását leíró rész is szerepel, valamint olyan, nőkkel kapcsolatos tilalmakkal, mint pl. a brahminoknak (papok kasztja) távol kell tartaniuk magukat a nőktől, nem nézhetnek a nőkre (MT II/177., 179.), nem ehetnek olyan ételből, melyet menstruáló nő megérintett (MT IV/208.). Mi több „egy olyan ember bölcsessége, energiája, ereje, látása és életerejé teljes mértékben megsemmisül, aki egy menstruáló nőhöz közeledik (MT IV/41.).” További forrása lehet a nőkkel szembeni negatív attitűd kialakulásának az a törvénykönyvben megfogalmazott nézet, mely szerint „A nők természetükből fakadóan elcsábítják/megrontják a férfiakat, ezért egy bölcs mindig óvatos a nők társaságában. ... A nők nem csupán a balga férfit képesek félrevezetni, a vágyak és a harag rabszolgájává tenni, de a tanultat/okosat is (MT II/213-214.).” Manu törvénykönyvében olyan kijelentésekkel is találkozhatunk, melyek tulajdonként kezelik a nőt, mint például az alábbiak: “Egy leány, egy fiatal nő, vagy akár egy idősebb sosem cselekedhet önnön akaratából, még a saját házában sem. Gyermekként egy leány az apjához tartozik, fiatal nőként a férjéhez, ha az meghal a fiaihoz, egy nő sohasem lehet önálló (MT V/147-148; VT XXV/13.).” A fiú preferenciát jól példázza az a törvény is, melyben arról írnak, hogy egy férfi nem szerethet olyan nőt, aki csak leányoknak képes életet adni (NT, XII./ 94.).

A fiúpreferencia és férfitöbblet következményei

A férfiak túlsúlyba kerülése egy adott társadalmon belül több komoly probléma okozója lehet. Az egyik és talán a legnyilvánvalóbb következménye, hogy a nők számában megmutatkozó nagyarányú hiány miatt sok férfi marad feleség nélkül. Ennek következményeként a leányokat nagyon fiatalon, akár már gyermekként férjhez adják (4. táblázat), annak ellenére, hogy törvény tiltja (The Prohibition of Child Marriage Act, 2006 no. 6 of 2007)¹¹. A gyermekfeleségek növekvő száma nagyban hozzájárul a nők helyzetének romlásához, mivel sokkal kevesebb esélyük van valamilyen iskola befejezésére és az elhelyezkedésre, továbbá a morbiditási és mortalitási arányok az anyák és az újszülöttek körében jelentősen növekednek a korai gyermekszülés miatt (MAKINSON, 1985).

⁹ <http://www.sacred-texts.com/hin/sbe07/index.htm>

¹⁰ <http://www.sacred-texts.com/hin/sbe33/index.htm>

¹¹ <http://ncw.nic.in/acts/pcma2006.pdf>

4. táblázat: Leányok életkora a házasságkötés alkalmával 2001-ben és 2011-ben
Table 4: Age of girls at marriage in 2001 and 2011

	2001		2011	
	10 évesnél fiatalabb	18 év alatti	10 évesnél fiatalabb	18 év alatti
India (teljes népesség)	8086125	118883747	7849859	102615689
Rurális	6607422	93953349	5772239	76579854
Urbánus	1478703	24930398	2077620	26035835

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2001, 2011 adatai alapján szerk. NEMES V. 2015
Edited by: NEMES V. 2015 on the basis of the CENSUS OF INDIA 2001, 2011

Emellett terjed a feleségvásárlás szokása is, főként a tehetősebb, haryanai, punjabi családok körében. A leendő férjek több ezer dollárt is hajlandók kifizetni jövődöbeli arájukért, az üzlet lebonyolítására pedig már kiterjedt üzleti hálózatok alakultak ki (HVISTENDAHL, M. 2011). A férfitöbblet további következménye lehet a nők elleni erőszakos cselekedetek, főként a nemi erőszakcselekmények számának növekedése, mely annak ellenére, hogy sok esetben nem kerül bejelentésre (következményektől, megszegyenüléstől, a család általi büntetéstől való félelem miatt) már most nagy gondokat okoz főként a városokban. Annak érdekében, hogy összevegyem a nemi arány eltolódás és a nők, illetve gyermekek ellen elkövetett erőszakos tettek között valószínűsített összefüggés meglétét vagy hiányát, illetve annak érdekében, hogy feltárjam az esetleges területi összefüggéseket a bűnesetek magasabb számával és alacsony feminitási értékekkel jellemezhető körzetek között, a National Crime Records Bureau (NCRB) honlapjáról letölthető bűnügyi statisztikai adatokat használtam fel. Az NCRB évente teszi közzé a rendőrségi adatbázisokból országsszerte összegyűjtött bűnügyi statisztikákat, melyek természetesen a bejelentett és feljegyzett bűnesetekre vonatkoznak. Az esetek bejelentése ugyanis korántsem teljes, a legtöbb, nők ellen elkövetett bűncselekmény egyáltalán nem kerül bejelentésre. Ennek hátterében több ok is áll, úgy mint:

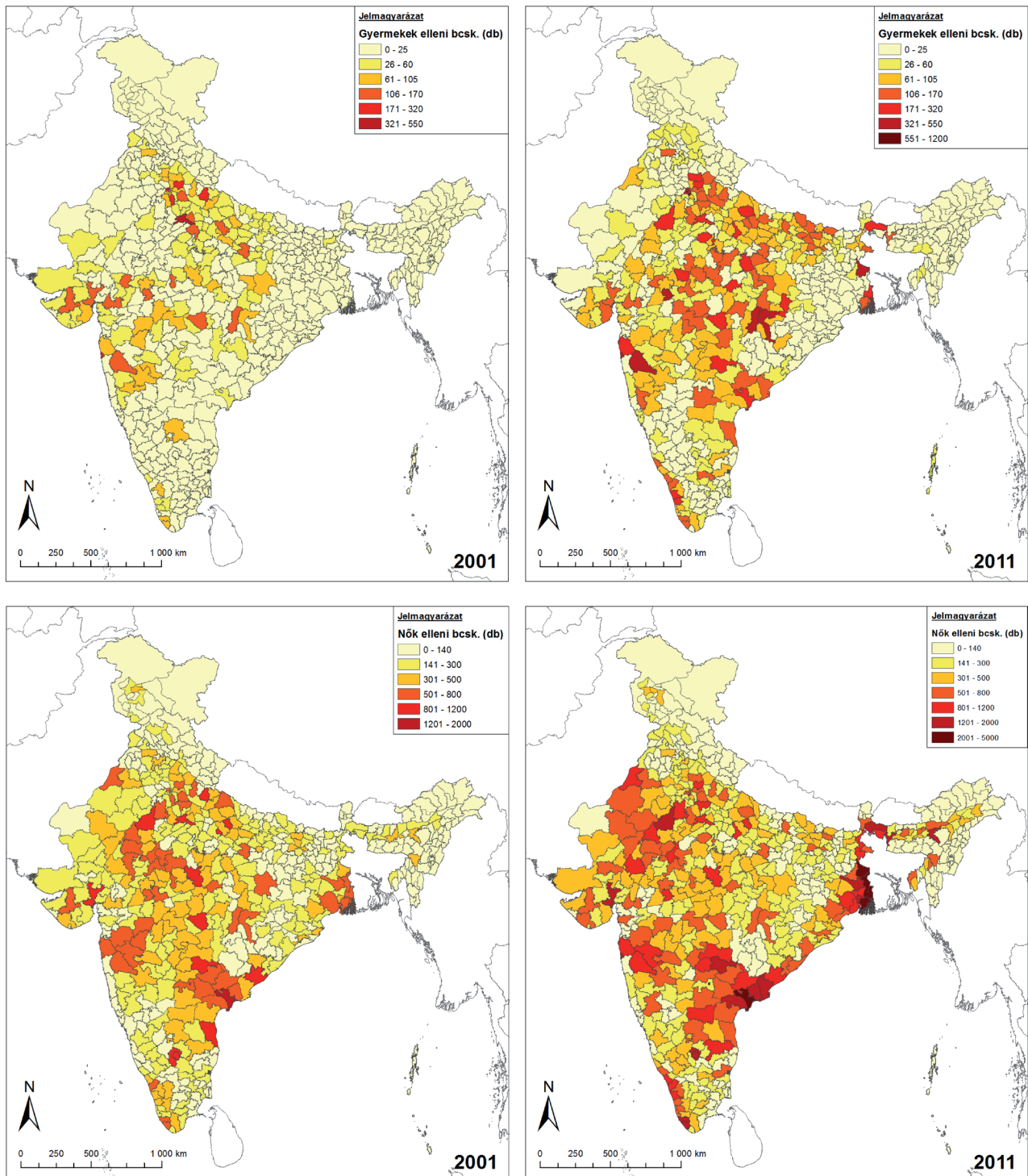
1. a sértett bűneset utáni társadalmi stigmatizáltsága
2. a jogi háttérrel/folyamatokkal szembeni bizalmatlanság, azok ismeretének hiánya
3. félelem a megtorlástól, büntetéstől (MUKHERJEE, CH. ET AL 2001).

Ezeket túl pedig nem szabad megfeledkezni az Indiára jellemző korrupcióról sem. A Transparency International oldalán közzétett korrupciós indexe – ahol a 0 a nagyon korrupció és 100 a teljesen korrupció mentes – mindössze 38/100¹². Az elkészített tematikus térképeken jól láthatóak azok a körzetek – minél sötétebb egy adott körzet, annál magasabb az elkövetések száma – melyekben a legmagasabb az összes nők, illetve gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények száma. A térképet a könnyebb összevethetőség érdekében azonos értékközökkel készítettem, a gyermekek esetében 2001-ben a legmagasabb érték 340, 2011-ben 1185 volt, míg a nők esetében 2001-ben 1417, 2011-ben pedig 4556 (7. ábra).

¹² <http://www.transparency.org/country#IND>

7. ábra: A gyermekek (felső ábra) és a nők (alsó ábra) ellen 2001-ben és 2011-ben elkövetett bűncselekmények száma
 Figure 7: The number of crimes against children (figure above) and against women (figure below) in 2001 and 2011

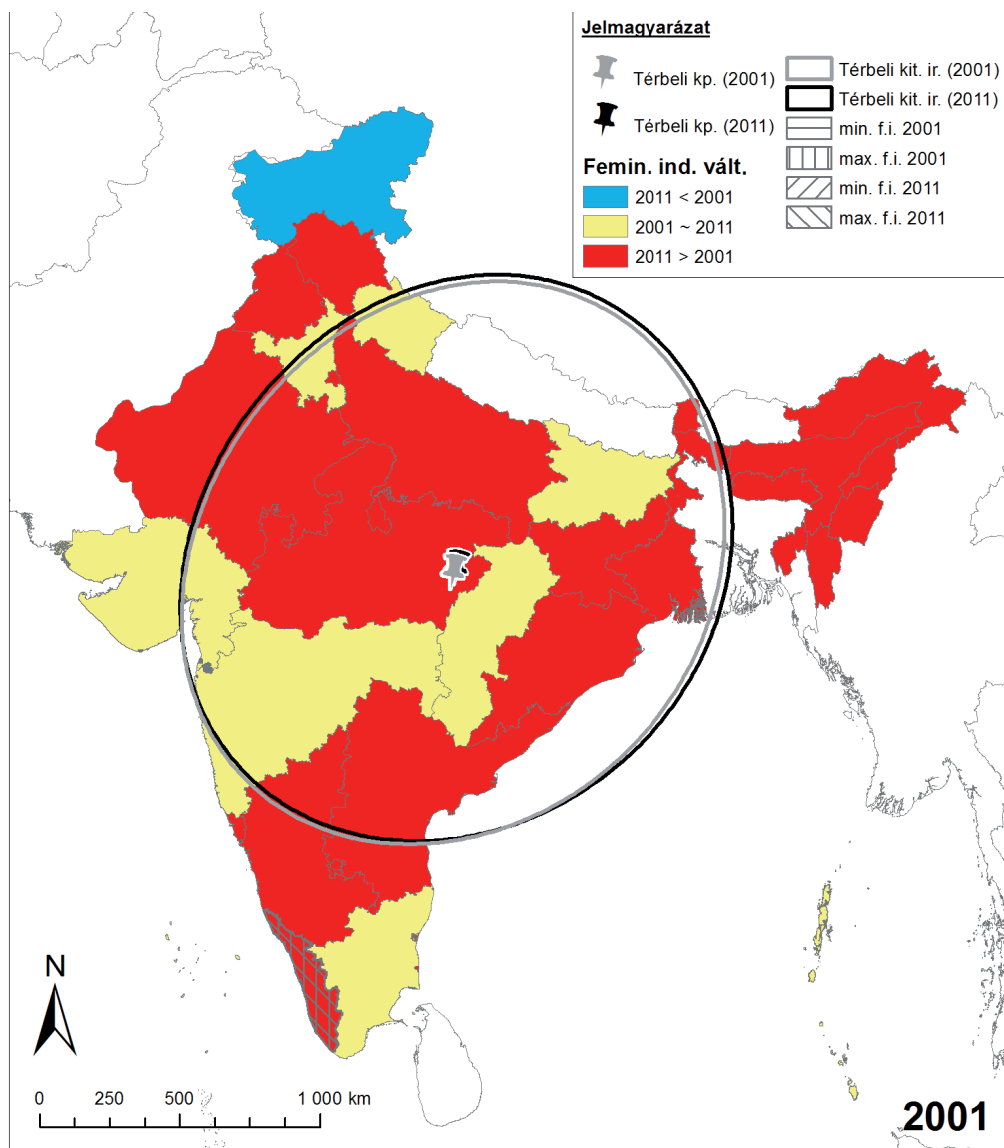

Forrás: A NATIONAL CRIME RECORDS BUREAU adatai alapján szerk. NEMES V.- JÓZSA E. 2015
 SOURCE: Edited by NEMES V.- JÓZSA E. 2015 on the bases of the data of NATIONAL CRIME RECORDS BUREAU

A 2001-ben gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények legnagyobb számban Gujarat, Madhya Pradesh, Maharashtra, Uttar Pradesh, illetve Haryana körzeteiben fordultak elő. Ezen államok több körzetében tovább emelkedett az esetek száma 2011-re, valamint Kerala, Nyugat-Bengál, Andhra Pradesh, Bihar és Chattisgarh államok több körzetében. A nők esetében is hasonló tér- és időbeni tendencia mutatható

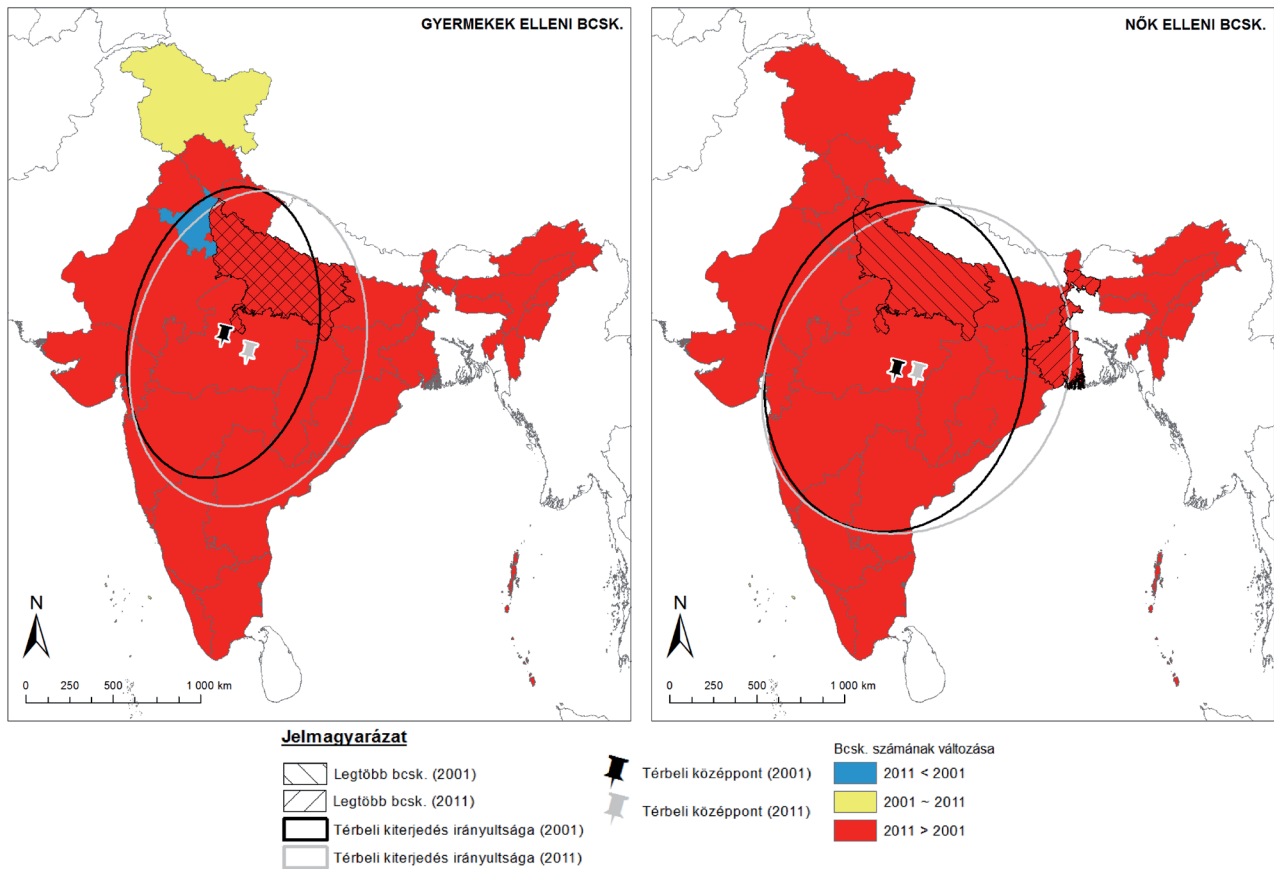
ki. Itt 2001-ben Andhra Pradesh, Karnataka, Kerala, Madhya Pradesh, Maharashtra, Rajastan, Uttar Pradesh és Nyugat-Bengál körzetei a legkiemelkedőbbek, 2011-re pedig megemlíthető Assam, Bihar, Gujarat illetve Haryana is. Ezek azonban az átfedések ellenére nem teljesen esnek egybe a nemi arányeltolódással leginkább jellemezhető körzetek tagállamaival. Tehát úgy tűnik, hogy a nők, illetve gyermekek ellen elkövetett erőszakos tettek háttérében egyéb okok is állnak. Ezen okok feltárása, alaposabb vizsgálata a jövőben további kutatások tárgyát fogja képezni. A tér- és időbeli változást ábrázolva is látható, hogy a feminitási index változásának térbeli eltolódása csekélyebb és ÉK-i irányú, (8. ábra), ugyanakkor a nők és gyermekek elleni bűnesetek számában mutatkozó növekedés jelentősebb és inkább K-i, DK-i eltolódást mutat (9. ábra).

8.ábra: A feminitás változás térbeli középpont és a térbeli kiterjedés irányultsága, 2001, 2011
 Figure 8: The centre of distribution and directional trend of female sex ratio change, 2001, 2011

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2001,2011 adatai alapján szerk. NEMES V. – JÓZSA E. 2015
 Source: Edited by NEMES V. – JÓZSA E. 2015 on the basis of the CENSUS OF INDIA 2001,2011

9. ábra: A gyermekek és nők ellen 2001 és 2011-ben elkövetett bűnesetek számának térbeli középont és a térbeli kiterjedés irányultsága
 Figure 9: The centre of distribution and directional trend of the number of crimes against children and women in 2001 and 2011

Forrás: A CENSUS OF INDIA 2001,2011 adatai alapján szerk. NEMES V. – JÓZSA E. 2015
 Source: Edited by NEMES V. – JÓZSA E. 2015 on the basis of the CENSUS OF INDIA 2001,2011

A fiúpreferencia következményeként, főként a régebbi korokban (de elmaradottabb, rurális térségekben gyakran még ma is) a szülők, annak érdekében, hogy a kívánt nemű utód megfogadjon, illetve, hogy a már megfogant gyermek nemét befolyásolják, különböző népi praktikákat, szakrális cselekményeket hajtottak végre. Minthogy az efféle szertartásoknak vajmi kevés hatásuk van/volt a magzat nemére, így a nem kívánt leánycsecsemőktől sok esetben egyszerűen megszabadultak. Ennek hagyományos módszerei közé tartozik a csecsemők és leánygyermek kevesbé gondos egészségügyi ellátása, felügyelete, táplálása (minőségi és mennyiségi vonatkozásban egyaránt) melynek következtében a lányhalandóság jóval magasabb és ennek már érzékelhető hatása lehet a gyermekkori és a későbbi nemi arányok alakulására is. Számos esetben viszont a leánycsecsemők, illetve gyermekek elhanyagolásánál jóval drasztikusabb és brutálisabb módszert is alkalmaztak/nak, ez pedig a csecsemő és gyermekgyilkosság. Ezeket a gyilkosságokat az anya, vagy valamelyik családtag hajtja végre, gyakran akár a szomszédok segítségével. Szórványos előfordulása miatt azonban a nemi összetételt valójában nem igazán befolyásolja (DRÈZE, J. – SEN, A. 2002). Az ultrahang-diagnosztika 1960-as években történt bevezetésével a nem kívánt leánymagzatoktól való megszabadulás új korszaka kezdődött el, hiszen lehetővé vált a nemi alapon történő terhességmegszakítások, azaz a szelektív abortuszok elvégzése. Ez a magzat nemének megállapítására használható nem invazív módszer mérsékelt anyagi

vonzatai, valamint az ebben az időszakban az indiai kormány által bevezetett, kevesebb gyermek vállalására ösztönző népesedéspolitikai miatt hamar és széles körben elterjedt. A korszerűbb, hatékonyabb – de az anya és a magzat életére is nagyobb veszélyt jelentő – nem meghatározást lehetővé tevő módszerek – mint a magzatvíz-mintavétellel járó amniocentézis, a méhlepény (chorion)-biopszia és a chordocentézis (köldökzsinórvér-mintavétel) – terjedése az 1980-as évektől kezdődött. Az 1990-es évektől ezek a magzatok nemének megállapítására alkalmas módszerek egyre szélesebb körben váltak elérhetővé, így a szelektív abortuszok száma is növekedni kezdett, mely tovább szélesítette a fiúk és lányok száma közti szakadékot. Hat, ilyen beavatkozást végző intézményben folytatott kutatás során kiderült, hogy az ezekben végrehajtott 8000 abortuszból, melyeket amniocentézis előzött meg, 7999 esetben leánymagzatról volt szó. Az 1978 és 1982 közötti időszakban pedig összesen 78 000 leánymagzatot abortáltak (KUSUM, 1993; SHAH, 1992). Az ilyesfajta tehességmegszakítások elkerülése érdekében 1994-ben az indiai kormány kiadta a prenatális diagnosztikai eljárásokról szóló törvényt (The Pre-Natal Diagnostic Techniques (Regulation and Prevention of Misuse) Act, 1994 Act No. 57 of 1994)¹³, majd ezt kiegészítve 2003-ban a leendő magzat nemét befolyásoló, a mesterséges megtermékenyítés során végzett beavatkozásokat tiltó rendeletet (The Pre-Natal Diagnostic Techniques (Regulation and Prevention of Misuse) Amendment Act, 2002 No.14 of 2003)¹⁴. Ám ezek nem túl sokat javítottak a helyzeten, annak ellenére, hogy az ilyesfajta vizsgálatokat végző intézmények működését szigorú feltételekhez kötötték, a vizsgálatokat csak meghatározott genetikai rendellenességek felderítése céljából végezhetik és az ennek folyamán a magzat neméről szerzett bármiféle információ kiadása tiltott. Ennek oka pedig az Indiára oly’ jellemző korrupció, a külföldön elvégzett vizsgálatok és terhességmegszakítások, valamint a törvényben megtalálható kiskapuk (WILHELM Z. – ZAGYI N. 2012).

ÖSSZEFOGLALÁS

A fent leírtak alapján szembevetendő, hogy igen jelentős eltolódás tapasztalható India nemi arányaiban, melynek fő oka a nem csak itt, de más ázsiai országokban is jellemző erős fiúpreferencia és a nők hátrányos helyzete. Ennek a diszkriminatív viselkedésnek, mint láttuk, komplex ok-okozati tényezői vannak, melyek közül az első és a legfontosabb az indiai népesség patriarchális társadalmi berendezkedése, mely miatt a lányokra sok esetben úgy tekintenek, mint a család anyagi csődbe jutásának okára, hiszen minden vagyon férfi ágon öröklődik ráadásul csak a fiúk maradnak a családban, így nyugdíjrendszer hiányában rájuk hárul az idős szülők, vagy egyes esetekben a kisebb testvérek ellátásának feladata. E mellett gazdasági – pl. a hozomány megfizetése nagy teher – és vallási tényezők is közrejátszanak e tendencia érvényesülésében. A hindu szent irodalom tanulmányozása során például számos olyan írást, szabályt és törvényt találtam, melyek hozzájárulnak a nők hátrányos megkülönböztetéséhez. Tovább rontották a nemek közti arányokat, az 1960-as évektől elérhető prenatális diagnosztikai eljárások, melyek az 1980-as évektől kiegészültek az amniocentézis, a méhlepény (chorion)-biopszia és a chordocentézis (köldökzsinórvér-mintavétel) még biztosabb nemi meghatározást nyújtó vizsgálati módszerekkel. Ezek segítségével a szülő megtudhatta gyermeke nemét, melynek

¹³ [http://ncw.nic.in/acts/ThePre-NatalDiagnosticTechniques\(RegulationandPreventionofmisuse\)Act1994.pdf](http://ncw.nic.in/acts/ThePre-NatalDiagnosticTechniques(RegulationandPreventionofmisuse)Act1994.pdf)

¹⁴ http://www.ncpcr.gov.in/view_file.php?fid=434

következményeként rengeteg szelektív abortuszt végeztek. Ennek eredménye pedig jól érzékelhető a 0-6 éves korosztály nemi arányaiban. A következményeknek garmadáját lehet felsorolni. Egyre gyakoribbá válik a feleségvásárlás, főként a tehetősebb rétegek körében. Aggasztó tendencia érvényesül a nők és gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények mennyiségében és kategóriáiban is, amiben lehet némi szerepe a nemi arányok ilyen mértékű eltolódásának, bár mint láttuk, ez esetben egyéb okok is állnak a háttérben. A helyzet, illetve az egész jelenség javítása, megszüntetése érdekében sokan fontosnak tartják a nők helyzetének megváltoztatását (iskoláztatás, önbecsülés növelése), a jogaikat hangoztató kampányok, előadások szervezését, sőt az olyannyira népszerű bollywoodi filmek nők fontosságát, szerepét és jogait kiemelő tartalmakkal való megtöltését, míg mások az előző fejezetben leírt nemi arány-átmenet elméletével nyugtatják a közvéleményt. Véleményem szerint azonban – ha ez az átmenet ugyan lassan, de lejátszódik – mindenképpen szükséges volna valamilyen módon csökkenteni a lányokkal, nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetést, tekintve, hogy értékes emberi életéről, sokszor ártatlan magzatok létéről van szó.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BROCKINGTON, JOHN L. 2007: A szent fonál. General Press, Budapest, 423 p.
- CLARKE, J. I. 2003: Sex Ratio. In: Demeny, P. – McNicoll, G. (eds.) Encyclopedia of Population. McMillan Reference USA, New York etc., pp. 875–878.
- DRÈZE, J. – SEN, A. 2002: India. Development and Participation. Oxford University Press, Oxford etc., 512 p.
- GUILMOTO, C.Z. 2007: Characteristics of sex-ratio imbalance in India, and future scenarios, 4th Asia Pacific Conference on reproductive and sexual health and Rights, Hyderabad, India [online] Elérhető: <http://www.unfpa.org/gender/case_studies.htm> Letöltve: 2013.04.23
- HVISTENDAHL, M. 2011: Unnatural Selection. Choosing Boys over Girls, and the Consequences of a World Full of Men. PublicAffairs, New York, 314 p.
- KUSUM. 1993. “The use of pre-natal diagnostic techniques for sex selection: the Indian scene.” Bioethics. 7 (2/3): 149-65.
- MAKINSON C. 1985. “The health consequences of teenage fertility.” Family Planning Perspectives. 17 (3):132-9
- MUKHERJEE, CH. – RUSTAGI, P. – KRISHNAJI, N. 2001: Crimes against Women in India: Analysis of Official Statistics. In: Economic and Political Weekly, 36/43, pp. 4070-4080
- SAILENDRA, N. S. 1988: Ancient Indian History and Civilization, New Age International Publishers, New Delhi, 609 p.
- SHAH A, TANEJA S. 1992. “What do males and females of Delhi think about female foeticide.” Indian Journal of Social Science. 5 (1): 81-92.
- TÓTH J. 2002: Általános népességföldrajz. In: Tóth J. szerk.: Általános társadalomföldrajz I., Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs , pp. 278-280
- VISARIA, L. 2005: Female Deficit in India: Role of Prevention of Sex Selective Abortion Act, CEPED-CICRED-INED Seminar on Female Deficit in Asia: Trends and Perspectives, Singapore[online] Elérhető:<http://www.cicred.org/Eng/Seminars/Details/Seminars/FDA/PAPERS/30_Visaria.pdf>

- WILHELM Z. – ZAGYI N. 2012: Mit ér a lány, ha Indiai? Nemi arányok alakulásának vizsgálata Indiában. In: Nyári D. szerk.: Kockázat, konfliktus, kihívás. A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete, SZTE, Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 1037-1053
- WILHELM Z. 2010: Dél-Ázsia. In: Tóth J. szerk.: Világföldrajz. Akadémia Kiadó, Budapest, pp. 977-1009
- WILHELM Z. – ZAGYI N. – NEMES V.– KISS K. 2014: A gyermekkori nemi arányok átalakulásának területi összefüggései Indiában a 2011-es népszámlálás tükrében, Településföldrajzi Tanulmányok III:(1) pp. 139-149. (2014)
- CENSUS OF INDIA 2011: [online] Elérhető: <http://www.censusindia.gov.in/vital_statistics/Publications/Vital_Statistics_Publications.aspx>
- GADM globális adminisztratív határok: [online] Elérhető: <<http://www.gadm.org/country>>
- NATIONAL CRIME RECORDS BUREAU: [online] Elérhető: <<http://ncrb.gov.in/>>
- SACRED-TEXTS: HINDUISM: [online] Elérhető: <http://www.sacred-texts.com/hin/>
- The Prohibition of Child Marriage Act, 2006 No. 6 of 2007: [online] Elérhető: <<http://ncw.nic.in/acts/pcma2006.pdf>>
- The Dowry Prohibition Act, 1961 Act No. 28 of 1961: [online] Elérhető: <<http://ncw.nic.in/acts/THEDOWRYPROHIBITIONACT1961.pdf>>
- The Pre-Natal Diagnostic Techniques (Regulation and Prevention of Misuse) Act, 1994 Act No. 57 of 1994: [online] Elérhető: <[http://ncw.nic.in/acts/ThePre-NatalDiagnosticTechniques\(RegulationandPreventionofmisuse\)Act1994.pdf](http://ncw.nic.in/acts/ThePre-NatalDiagnosticTechniques(RegulationandPreventionofmisuse)Act1994.pdf)>
- The Pre-Natal Diagnostic Techniques (Regulation and Prevention of Misuse) Amendment Act, 2002 No. 14 of 2003: [online] Elérhető: <http://www.ncpcr.gov.in/view_file.php?fid=434>
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL: [online] Elérhető: <http://www.transparency.org/country#IND>